

Žukas Konstantinas

*VI vyriausybės krašto apsaugos ministras
(1920 06 19–1921 04 07)*

Konstantinas (kai kur nurodoma – Kostas) gimė 1884 12 17 Kaune neturtingų miestiečių šeimoje. Lietuvis, katalikas. Vedęs. Žmona Bronislava. Vaikų neturėjo. Mirė 1962 01 22 Klivlande (JAV). Palaidotas Klivlando Kalvarijos kapinėse.

Pradžios m-klą baigęs Kaune. Joje mokėsi labai gerai: visus ketverius metus buvo pirmasis klasės mokinys, mokslo metų pabaigoje gaudavo pagyrimo raštų ir knygų dovanų. Tai teikė vilčių, kad lengvai pateks į g-ją. Tačiau viltys 1894 m. rudenį sudužo – Kostas į pirmąją g-jos klasę nebuvo priimtas. Per metus kruopščiai savarankiškai ruošėsi, tikėdamasis įstoti į antrąją g-jos klasę: pažengė mokydamasis lotynų kalbos, apskritai skaitė labai daug knygų, laikraščių, žurnalų. 1896 m. su tėvais ir jaunesniąja seserimi persikėlė į Obelius, kur jo tėvas gavo tarnybą – pradėjo dirbti valstybinio degtinės monopolio pardavėju. Obelių bažnyčios vikaro padedamas 12 metų berniukas K. Žukas pradėjo mokytis telegrafisto darbo. Netrukus K. Žukas, 1899 m. Generalinio štabo

akademijos profesoriaus gen. Borkovskio rekomenduotas, išvyksta į Sibirą, tikėdamasis geležinkelio valdyboje gauti darbo pagal savo turimą profesiją. 1899 12 27 K. Žukas išvyko į Tomską. Egzaminą išlaikė labai gerai. Paskirtas į Ačinsko stotį telegrafistu.

1900 m. perkeliamas į Krasnojarską. Sibire dirbdamas telegrafistu iš atlyginimo galėjo išlaikyti ir iš Lietuvos atvykusius tėvus bei seserį. 1905 m. prasidėjus judėjimui prieš carizmą, Telegrafo tarnautojų s-gos pirmininku Krasnojarske išrinktas K. Žukas. Jis dalyvaudavo mitinguose, buvo Sibiro geležinkelio revoliucinio k-to narys. Už dalyvavimą revoliuciniame k-te buvo suimtas, paleistas, vėl sekamas, tačiau laiku draugų įspėtas, kad jam gresia pavojus.

1906 01 pradžioje kartu su motina ir seserimi grįžo į Lietuvą. Nusprendė važiuoti į Kauną ir g-joje laikyti egzaminus, kad įgytų teisę tapti kariu savanoriu. Namuose pasiruošęs, Kauno g-joje išlaikė egzaminus II rūšies savanorio teisei kariuomenėje įgyti ir stojo į Rusijos imperijos kariuomenę. Kareivio tarnyba nebuvo sunki, tuo labiau, kad pulko buveinė buvo Šančiuose. K. Žukui kaip energingam kareiviui mokomosios kuopos vadas pasiūlė stoti į Vilniaus karo m-klą, kurią pabaigęs 1907 m. ir išlaikęs egzaminus, buvo priimtas į Vilniaus pėstininkų karo m-klą. 1910 m. baigęs šią m-klą, paskirtas į 121 pėstininkų pulką Charkove.

Prasidėjus I p. k., buvo mobilizuotas ir paskirtas 31-osios pėstininkų divizijos ryšių komandos viršininku (juo dirbo iki 1917 m. Spalio perversmo). Divizija buvo perkelta prie Austrijos-Vengrijos imperijos sienos ir netrukus teko stoti į žiaurias kautynes. K. Žukas vadovavo dar neapšaudytiems telefonistams sudėtingomis mūšio sąlygomis.

1917 m. nuvertus carą Nikolajų II, kariuomenėje prasidėjo pertvarkymai. K. Žukas turėjo tarp kareivių didelį autoritetą, buvo išrinktas Ryšių komandos k-to pirmininku, o 03 27 slaptu balsavimu – netgi Divizijos k-to pirmininku. 1917 08 korpusą, kuriame tarnavo K. Žukas, perkėlė į Rumunijos frontą. 1918 10 25 bolševikams nuvertus Laikinąją vyriausybę, K. Žukas paprašė jį išleisti į atsargą, tačiau armijos vadas nesutiko. 1918 01 divizija, kurioje jis tarnavo, buvo pavadinta Ukrainiečių divizija, kadangi K. Žukas buvo lietuvis, jis pareiškė norą būti perkeltas į lenkų legionų 2-ąją diviziją. Prašymas buvo patenkintas, pasinaudojęs gudrybe, 1918 02 03 kartu su žmona pasiekė Voronežą, kur apsigyveno pas gimines.

1918 05 pab. bolševikams pradėjus mobilizaciją į Raudonąją armiją, K. Žukas su svainiu karininku Karoliu Dabulevičiumi nusprendė bėgti į Lietuvą. Šeimos pasiliko Voroneže. Grįžęs į Lietuvą, K. Žukas apsisusto pas seserį Raseiniuose. Įsitraukė į vietos gyvenimą. 1918 09 pab. įkūrus Raseinių miesto k-tą, jo nariu išrinktas K. Žukas. K-tas nutarė pasivadinti „Raseinių respublika“, o K. Žukui pavesta vadovauti „Raseinių respublikos“ milicijai. 1918 12 08 susirgo vidurių šiltine. 1919 02 06 išvyko į Kauną ir įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. 1919 02 18 paskirtas į 1-ąją pėstininkų pulką ryšių komandos viršininku. Tačiau greitai buvo paskirtas Marijampolės ryšių komandos viršininku, vėliau – atsargos bataliono vadu, Užnemunės fronto vadu. 1919 10 07 suteiktas pėstininko majoro laipsnis. 1919 08 08–1920 05 15 dalyvavo Nepriklausomybės kovose su lenkais.

Nors nepriklausė jokiai politinei partijai, tačiau jo straipsniai spaudoje atkreipė visuomenės veikėjų dėmesį. Nuo nepriklausomybės pradžios įsitraukė į politinę veiklą. K. Griniui pasiūlius, sutiko kandidatuoti į StS LSLDP sąrašė. Rinkimų išvakarėse 1920 03 24 pakeltas į pulkininkus leitenantus. Išrinktas į StS ir jame atstovavo LVS frakcijai, į kurią įėjo LVS ir LSLDP frakcijų blokas.

1920 06 19 K. Grinius, tapęs Ministru Pirmininku, K. Žukui pasiūlė krašto apsaugos ministro postą, StS šiai kandidatūrai pritarta. Vėliau perėmė ir vyriausiojo kariuomenės vado pareigas. K. Žukas palaikė griežtą drausmę ir tvarką Lietuvos kariuomenėje. Už nusižengimus bei nusikaltimus griebdavo visus: tiek generolus, pulkininkus, tiek ir leitenantus. K. Žukas buvo jau aštuntas krašto apsaugos ministras. Darbo buvo nepaprastai daug. Atsiminimuose jis rašė: „net su žmona pasikalbėti ir pasiguosti nebuvo laiko.“ Pirmiausia K. Žukas nutarė pertvarkyti ir centralizuoti kariuomenės tiekimo aparatą. K. Žukas apkarpė KAM etatus, todėl įsigijo nemažai prieštų. Dėl savo griežtumo K. Žukas pradėjo nesutarti su A. Merkiu, P. Liatuku ir kai kuriais

kitais aukštaisiais karininkais. Eidamas ministro pareigas, pasirašė nemažai juridinių aktų, tarp jų: „Naujokų šaukimo instrukcijų § 18 pakeitimą“ (pasirašė kartu su vidaus reikalų ministru), Lietuvos vyriausybės įsakymą, kuris skelbė, „visą iš lenkų okupacijos atvaduotą Lietuvos dalį karo stovyje esant“. Ten pat nurodyta, kad nuo šio įsakymo paskelbimo dienos „atvaduotoje Lietuvos dalyje veikia Ypatingi Valstybės Apsaugos Įstatai“ (įsakymą pasirašė einąs Respublikos Prezidento pareigas Steigiamojo Seimo Pirmininkas A. Stulginskis, Ministras Pirmininkas K. Grinius ir krašto apsaugos ministras ir einąs vyriausiojo kariuomenės vado pareigas K. Žukas), kaip krašto apsaugos ministras ir vyriausiasis kariuomenės vadas kartu su Generalinio štabo viršininku (abu pasirašė nemažai įsakymų, skirtų kariuomenei) išleido keletą svarbių dokumentų. Vienas iš jų „Priverstinis įsakymas“, kuriuo „kad visai užkirsti kelią platinamiems tuštiesiems gandams ir sėkmingai kovoti su priešų šnipais“, uždraudė:

- „1) Visas kalbas karo tema visose visuomenės įstaigose, restoranuose, kavinėse, kinematografuose, gelžkelių ir miesto konkių vagonuose, garlaiviuose.
- 2) Visus pranešimus žodžiu ir raštu apie mūsų ir priešų kariuomenės žygiavimą“.

Nepaklususieji šiam įstatymui turėjo būti atiduodami karo lauko teismui. Įtemptomis nepriklausomybės karų dienomis K. Žukas StS pateikė įstatymo dėl karo padėties Lietuvoje paskelbimo projektą, kurį 1920 07 23 StS patvirtino. Juo remiantis buvo sustabdytos konstitucinės garantijos, krašte įvesta mirties bausmė. 1920 08 23 armijos vadu pasirinko ir paskyrė 1-osios divizijos vadą plk. lttn. K. Ladigą, kuris buvo krašto apsaugos ministro pirmasis padėjėjas (pavaduotojas), kartu ir armijos vadas (1920 08–09). Po Lietuvos kariuomenės pralaimėjimo Lenkijos kariuomenės daliniams prie Augustavo ir Seinų atsisakė armijos vado pareigų. Teigiama, kad greitai prasidėjo nesutarimai tarp K. Žuko ir K. Ladigos, bei jį vėliau pakeitusio S. Žukausko. Itin padėjo gen. V. Nagiui-Nagevičiui Kaune įkurti Karo muziejų, parengė Karių pensijų įstatymą.

1921 04 K. Žukas Ministrui Pirmininkui K. Girniui įteikė prašymą atleisti jį iš pareigų. Pasak G. Surgailio, priežasčių pasitraukti iš krašto apsaugos ministro ir vyriausiojo kariuomenės vado pareigų buvo daug. Tai ir nuovargis, ir įvairiausi nemalonumai, tačiau, matyt, svarbiausia priežastis buvo susijusi su skandalu, kilusiu K. Žukui energingai įsikišus į Užsienio reikalų ministerijos atsakingų darbuotojų varomos kontrabandos demaskavimą.

1921 04 17 atsisakęs krašto apsaugos ministro posto, kartu pasitraukė ir iš vado pareigų. 1921 06 14 paskirtas Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko antruoju padėjėju. K. Žukui pavesta Rikiuotės ir Mobilizacijos skyriai, karo atašė užsienio valstybėse ir bendroji Generalinio štabo administracija. Vėliau 1921 09 ir 1922 02 jam teko eiti Generalinio štabo viršininko pareigas. Nuo 1922 03 paskirtas IV pasienio divizijos vadu, 1924 m. – II divi-

zijos štabo viršininku. Lektoriuo Aukštuosiuose karininkų kursuose ir karo m-loje, dėstė statutus ir karinę pedagogiką. Jis parengė ir paskelbė studiją kariuomenės pedagogikos klausimais „Kariuomenės auklėjimo bruožai“, („Mūsų žinynas“, 1922 m., Nr. 8) ir vadovėlį „Kariškosios pedagogikos bruožai“ („Mūsų žinynas“, 1926, Nr. 29–31). Įsteigus Karo mokslų d-ją, buvo išrinktas jos prezidiumo nariu. 1923 04 17 K. Žukas iš pulkininkų leitenantų buvo pakeltas į pulkininkus. 1926 01 01 išleistas į atsargą, nors pareiškimą parašė pats, vėliau aiškino, kad krašto apsaugos ministro L. Bistro ir K. Ladigos bei kai kurių kitų karininkų reikalavimu buvo priverstas išeiti į atsargą. Tikėtina, kad tai buvo senų nesutarimų su K. Ladiga rezultatas.

Gyveno Kaune, Aukštojoje Panemunėje. Pragyveno iš pensijos, tuo pačiu buvo kai kurių užsienio firmų atstovas Lietuvoje, dalyvavo Lietuvos atsargos karininkų s-gos veikloje. Buvo renkamas į s-gos valdybą, taip pat kartu su žmona aktyviai dalyvavo Lietuvių-šveicarų d-jos veikloje.

1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno lietuvių pabėgėlių stovykloje. 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Klivlande. Gyvendamas JAV, dalyvavo visuomeniniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime. Dalyvavo Lietuvių karių veteranų s-gos „Ramovė“ veikloje. Klivlande įsijungė į vietinę LVLS kuopą, kuriai atstovavo Lietuvių demokratinių grupių prezidiume, užimdamas jo pirmininko pareigas. Bendradarbiavo leidiniuose „Mūsų žinynas“, „Kardas“, rašė karinės psichologijos ir pedagogikos temomis, parašė ilgą studiją „Kariškosios pedagogikos bruožai“. Mirė sulaukęs 77 metų amžiaus. JAV išleido savo atsiminimų knygą „Žvilgsnis į praeitį“ (1959 m.), kuri 1992 m. buvo išleista ir Lietuvoje.

L. Š., „A. A. Kostas Žukas“, *Sėja*, 1962, nr. 1, p. 44–45; Šm., „Atsiveikiname su Kostu Žuku“, *Sėja*, 1962, nr. 1, p. 46–48; VŽ, Kaunas, 1920–1921; Žukas K., „Kariškosios pedagogikos bruožai“, *Mūsų žinynas*, 1926, nr. 29, p. 252–282; nr. 30, p. 417–452; nr. 31, p. 59–84; nr. 32, p. 250–280; nr. 33, p. 417–464; Žukas K., *Žvilgsnis į praeitį*, Vilnius, 1992.

Iliškienė Ž., „Konstantinas Žukas: biobibliografija“, *LNB Informacijos centro naujienos* [Elektroninis išteklius], 2011, nr. 2 (78), p. 3–4; Surgailis G., *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas*, Vilnius, 2011; Surgailis G., *Lietuvos kariuomenės vadai*, Vilnius, 1992, p. 78–107; Surgailis G., „Pulkininkas Konstantinas Žukas“, *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, Vilnius, 2008, t. 2, p. 65–76; Tijūnėlienė O., „Konstantinas Žukas: nuo telegrafininko iki vyriausiojo kariuomenės vado ir krašto apsaugos ministro“, *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*, Vilnius, 2007, p. 34–50; Truska L., „Žukas Konstantinas“, *LSTsNBŽ*, Vilnius, 2006, p. 447–449; „Žukas K.“, *LE*, Boston, 1966, t. 35, p. 420–421; „Žukas Konstantinas“, *Lietuvos kariuomenės karininkai, 1918–1953*, Vilnius, 2008, t. 8, p. 368–369.

Algis Bitautas, Mindaugas Tamošaitis